

LA CIRURGIA CATALANA ALS SEGLES XIV, XV I XVI

Josep M. SIMON i TOR

Abans d'entrar en matèria és convenient justificar una part del títol del present article, la referent als segles als quals es ceneix el tema, a cavall de les Edats Mitjana i Moderna, tant si es pren com a fi de l'Edat Mitjana la caiguda de Constantinoble, a l'any 1453, com si, com s'acostuma a fer per la història d'Espanya, es pren la conquesta de Granada o el descobriment d'Amèrica, l'any 1492.

Aquest títol s'explica perquè l'estudi es limita als cirurgians de la *Baixa Edat Mitjana Mèdica*¹, que s'inicia a mitjans del segle XIV i que acaba amb el anomenat *Renaixement Mèdic* (a mitjans del segle XVI), que va succeir molt tardanament, més d'un segle després, al *Renaixement Artístic*².

Un cop acabat aquest breu preàmbul, desenvoluparé el tema del present estudi, que és la història dels cirurgians barcelonins i la seva *docència quirúrgica* entre els darrers decennis del segle XIV i mitjans del segle XVI, que és quan es crea definitivament la universitat *oficial* a Barcelona (1565), a la que s'incorpora de forma perdurable el "Col·legi de Medicina". Diem oficial perquè van existir unes institucions predecessores docents: el primitiu "*Estudi General*" fundat a principis del segle XIV, pels Pares dominics en el seu monestir de Santa Caterina, i "*l'Escola Lliure de Cirurgia*".

A la ciutat comtal la iniciativa privada es va avançar amb l'objectiu de donar un contingut científic a l'ensenyament quirúrgic. En efecte, el doctor Amiguet, professor de la Facultat de Medicina de Barcelona, va fundar, en col·laboració amb el mestre cirurgià Joan Valls, *l'Escola de Cirurgia* (1490), que va marcar una fita transcendental per constituir l'inici d'un canvi evolutiu en l'ensenyament de la cirurgia. En aquella escola lliure de cirurgia es donaven lliçons teòriques i pràctiques, complementades amb

visites a l'Hospital de la Santa Creu, on també oferia els seus coneixements el mestre Amiguet.

D'altra banda, cal esmentar que a la Corona d'Aragó existiren abans: l'"Estudi de València" i la "Universitat Oficial" de tota la Confederació Catalano-Aragonesa" amb seu a la ciutat de Lleida³.

A totes les institucions oficials es professava la medicina, però no la cirurgia. A mitjan del segle XIV els *cirurgians barbers* seguien sent considerats artesans, contribuint a aquest fet, d'una banda la seva dual professió, meitat artesana com a barber, meitat científica com a cirurgià, i d'una altra, la seva manca de coneixements anatòmics, difícils d'adquirir a causa dels prejudicis populars i religiosos.

A la pràctica, existien categories, el *cirurgià de roba curta*⁴, que era el *barber cirurgià* o "sagnador", i els *cirurgians de roba llarga* o *cirurgians barbers*, que portaven una llarga túnica o sotana negra, alguns dels quals cursaven estudis a la facultat i arribaven a graduar-se com a batxillers o llicenciats i inclús com a mestres o doctors en medicina (però no en cirurgia).

La *inversió de termes* per anomenar les dues classes de barbers és, a més a més de curiosa, important, doncs va servir per distingir les dues classes socials i professionals de cirurgians.

A finals del segle XIV, malgrat l'existència de l'empirisme dominant, hi havia cirurgians que no es limitaven a combatre afeccions quirúrgiques externes, atrevint-se també, encara que avui ens sembli increïble, a introduir el bisturí dins la cavitat abdominal. Així doncs, a Barcelona van ser famosos com a operadors i mestres, Sixtus Fort, metge de física i metge de cirurgia, qui va explicar de la següent manera la pràctica d'una probable i matussera apendicectomia al castell de Castellví de Rosanes, en la persona del seu "castlà" o regent⁵: "*Jo us coman a Déu, e vaig lo obrir e taylor per la manera que fer se deù, e vaig u trobar una bufeta plena de vent en un bodeller*", i Eximeno Gavi, la fama del qual va atraure joves procedents de regnes veïns, el Regne de França inclòs, desitjosos d'aprendre l'art quirúrgic. Segons sembla, va sobreviure fins a principis de l'any 1418.

En aquesta mateixa època va destacar també a Barcelona Francesc Clota, inquiet cirurgià barber qui acollia a casa seva tant a aprenents com a temporals socis barbers. En alguns casos, l'associació o companyia era, més

aviat, simulada i una forma d'evitar suspicàcies per part dels professionals agremiats de la ciutat, la qual cosa servia per a facilitar l'estada dels estrangers que venien per aprofitar-se dels ensenyaments quirúrgics de Clota i, especialment, d'Eximeno Gavi⁶.

L'afluència de joves que arribaven de l'estranger amb el propòsit de col·locar-se d'aprenent a casa de cirurgians barcelonins, es va anar perpetuant durant els segles XIV, XV i principis del XVI, tret dels 10 anys de Guerra Civil Catalana o Guerra de Catalunya contra "en Joan II" (1462-1472).

Aprenentatge quirúrgic

Després de la incorporació de l'ensenyament de la medicina física entre les disciplines universitàries es va reglamentar *l'aprenentatge de la cirurgia*, fixant el temps de durada, que no podia ser inferior als tres anys, romanent tot aquest temps allotjat a la pròpia casa del mestre. Finalitzat aquest període de temps, passava a casa d'un altre *mestre cirurgià* per un mínim de dos anys i amb la categoria d'*oficial assalariat*. Aquest cinc anys es reduïen a quatre per als fills de cirurgià.

Després d'uns dies de vida en comú per adonar-se que no existia incompatibilitat de caràcter, i amb la fi de poder acreditar el temps de durada de l'aprenentatge i fixar el mutu compromís entre mestre i deixeble, tots dos es presentaven davant notari. El deixeble prometia que serviria i obeiria el mestre en tot allò que honestament li fos manat. El mestre, per la seva part, es comprometia a ensenyar-li al deixeble *l'art quirúrgic* i *l'ofici de barber* (barberia), a allotjar-lo a casa seva segons el *costum* de Barcelona (ja fos gaudint de salut com estant malalt) i a donar-li manutenció, vestit i calçat.

En alguns casos, s'estipulava, també, un salari, fixant la quantitat en metàl·lic, o una recompensa, en roba de vestir extra o en *instrumental*, aquest últim a rebre a la finalització del contracte.

L'*oficial assalariat* podia canviar lliurement d'obra si ho desitjava, però el nou establiment on ingressés havia d'estar a 50 o més "canas"⁷ de l'anterior (gairebé 80 metres), distància que també havia de respectar el graduat que desitjava i podia establir-se pel seu compte.

Durant el període de residència obligatòria l'oficial assalariat completava els seus coneixements de cultura general, de gramàtica i de llatí, per poder interpretar degudament els textos de cirurgia que escollia, apropant-se, com és natural, pels recomanats i per aquells de més recent publicació.

Són rars tant els textos de cirurgia *manuscrits*⁸ com els estampats *incunables*.

També ho són, inclús, les edicions impreses del segle XVI. A partir de catàlegs bibliogràfics i especialment de la lectura de les notes agafades pel Dr. Simon de Guilleuma, d'inventaris protocolitzats de l'Arxiu Històric de Protocols, hem aconseguit formar el repertori dels textos de cirurgia més estudiats des del segle XIII fins als inicis del XVI, que relacionem a continuació per autors i seguint l'ordre de la seva antiguitat d'aparició en els inventaris:

1-Constantí (I') Africà (1019-1087)⁹: "Liber chirurgie, secundum Constantinum Afffricanum, De *Flebotomia*" (manuscrit).

2-Mestre Bru, Brunus o Bruni (Bruno de Longoburgo): manuscrit llatí de cirurgia (*Cyrurgia magna*).

3-Tederic¹⁰: *Cirurgia Major i Cirurgia Menor* (tractat de cirurgia), manuscrit escrit en llatí (*Quartus Thederici*) el 1264.

4- Mestre Rolando (Rolando de Parma): "Cyrurgia Rogerii" (*Practica di Ruggero*) text ampliat per Rolando de la *Practica Chirurgiae* de Roger (Ruggero, Ruggero di Palermo o R. Salernitano)¹¹.

5-Roger de Baron: *Librum Rotgerium post mundi fabricam* (tractat de medicina i cirurgia).

6-Alcoati: "De la figura de l'ull" (1159-1160), traduït directament de l'àrab al català pel Mestre Johan Jacme (?- 1384).

7-Rasès (*Rhazès*, Razis o Razi) (c. 841-926): "Liber almansoris" (Cirurgia).

8-Lanfranc (¿-1306) (Guido Lanfranchi o Lanfranco da Milano, alumne de Saliceto): *Cirurgia* (*Chirurgia maior, chirurgia minor*).

9-Guillem de Salicet (1210- 1277) o Guillem de Salicetus o Guglielmo de Saliceto o de Plasencia (nom espanyol de Piacenza, Itàlia, la qual cosa explica que algú hagi dubtat de la seva nacionalitat): *Cirurgia*.

10-Guiu de Chaulhac (Guy de Chauliac o Guido a Cauliaco) (1298-1368): "*Collectorium artis chirurgicæ medicinae*" (coneguda en francès com "*Grande Chirurgie*" i en català com "*Cirurgia Guidonis*". Traduït al català per Bernat de Casaldòvol i Geroni Masnovell, fou publicat a Barcelona el 1492 (per Pere Miquel, impressor i llibreter) amb el títol de "*Inventari o Col·lectori de Chirurgia*".

11-Antoni Amiguet (?- 1523): "*Lliçons de Cirurgia*".

12-Pere d'Argilata o Pietro dell'Argellata (?- 1423): *Cirurgia* (traduït del llatí a la llengua vulgar catalana per Narcís Solà, ciutadà de Barcelona i estampat el 1503).

13-Joan de Vigo (Giovanni Vigo) (1460-1525), que va ésser cirurgià del papa Juli II: "*De Vigo en françoys*" (traducció al francès de la italiana "*Practica chirurgica copiosa*").

La transcripció cronològica dels textos serveix per a donar-nos a conèixer la successiva predilecció dels mateixos. Així es pot apreciar com la *Cirurgia* de Tederic, guia del segle XIV, fou postposada a principis del XV per la del milanès Lanfranc, i aquesta substituïda per la del provençal Guiu de Chaulhac a mitjan del segle XV. De manera que la *Cirurgia* de Chaulhac va ser el llibre de text seguit per a les lliçons teòriques dins la Protoescola de *Cirurgia* d'Amiguet.

A finals del segle XV, la preferida va passar a ser la "*Cirurgia*" del bolonyès Pere d'Argilata, arraconada a finals del segle XVI, ja ben entrada l'Edat Moderna i acabada l'Edat Mitjana Mèdica, per la *Gran Cirurgia* (*Traité de Chirurgie*) d'Ambroise Paré (1510-1592), simple barber-cirurgià, considerat no obstant el pare de la cirurgia moderna.

Llibres sortits de les impremtes catalanes

El doctor *Bernat de Casaldòvol*, amb la col·laboració del jove *cirurgia* *Jeròni Masnovell* va traduir del llatí al català, la *Cirurgia* de *Guiu de Chaulhac*, versió que fou publicada a Barcelona a costa del llibreter *Pere Miquel* (el 2 de setembre de 1493). Gràcies a aquesta edició es va fer assequible i intel·ligible el text amb el que es cursaven les classes de *cirurgia*. *Jeròni Masnovell* havia acreditat la seva suficiència quirúrgica a l'any 1485.

Narcís Solà, *cirurgia* barceloní, batxiller en Arts i Medicina, que també professava a la Facultat de Medicina, va traduir al català la *cirurgia* de *Pere de Argilata* (de l'original en llatí imprès a la ciutat de Venècia, l'any 1480).

El manuscrit de *Solà*, corregit pels doctors *Francesc Servent* i *Alfons de Torrelló* amb l'ajut del *cirurgia* *Joan Gelabert*, tots ells de la vila de *Perpinyà*, fou editat per *Joan Rosembach*, impressor alemany, el 5 de gener de 1503. *Rosembach* era posseïdor d'impremtes a *Perpinyà* i *Tarragona*. Es va casar amb la vídua d'un mercader el 30 d'octubre de 1492. El 3 de juny de 1495 va llogar, als hereus del *cirurgia* *Pere Serra* l'obrador d'aquest, amb tots els útils de barber-*cirurgia*, situat al carrer de la *Boqueria*.

Pere Serra deixà en herència els tres llibres de la seva propietat als seus oficials barbers: a *Arnald Cabot* dos, un *Guiu de Chaulhac* i *Lo Filoni* o *Philon de Velasco de Taranta* (el anomenat *Philon de Valesc de Tarente*)¹² i un (els *Cànons d'Avicenna*) a *Jaume Pou*.

Exàmens

Excepcionalment el monarca donava llicència sense examen previ per exercir la *cirurgia*, però normalment s'exigia una prova de suficiència, essent els seus propis protofísics sols o amb un representant del gremi de *cirurgians* els encarregats d'efectuar la prova o examen. Després la *Cancelleria Reial* expedia, en nom del sobirà, el títol o llicència que habilitava pera exercir dins l'àmbit de tota la corona.

L'any 1437 el municipi barceloní va adquirir la facultat, a partir d'aleshores, de convocar examen de *cirurgia*, reglamentant amb successives disposicions les condicions per a la sol·licitud d'examen, la composició del tribunal, la forma i fases de la prova, els drets a satisfer i l'expedició del títol.

Qui aprovava, podia obrir obrador i posar al coneixement del públic el fet d'estar autoritzat, que acreditaven les *cortines* amb el "senyal de la ciutat".

Aquells que només pretenien exercir l'ofici de barber estaven exclosos de l'examen, prèvia declaració, davant dels prohoms del gremi, que no practicarien la cirurgia i un cop notificats que se'ls hi prohibia posar les cortines mencionades, sota multa de 25 lliures barcelonines.

Els *exàmens* s'acostumaven a celebrar al mes de setembre i només eren acceptades dues sol·licituds per any amb dret a establir-se dins del territori de la vegueria de Barcelona. La *composició del tribunal* va anar variant en nombre i qualitat dels examinadors, que al principi eren quatre prohoms del gremi de cirurgians, però després va anar augmentat el nombre de membres fins que a l'any 1460 es va reduir a justes proporcions: dos metges designats pel Cancellier de l'"Estudi de Medicina" i dos prohoms del gremi de cirurgians¹³, actuant de cirurgians testimonis dos prohoms i vuit adjunts.

Per a l'examen oral després de 1460 van passar a ser obligatòries, a través d'una Ordenança del 28 de novembre, dues preguntes sobre ferides al cap, una sobre "apostemes" en general i l'altre sobre el flux de la sang¹⁴.

Expedició de títols

L'expedició i registre de les llicències per a l'exercici de l'art quirúrgic a tot el territori de la Vegueria de Barcelona anava a càrrec, en nom dels Consellers, del notari de la corporació municipal, quedant còpia del títol a l'Arxiu de la ciutat.

Una de les còpies més antigues va ser consultada per Simon de Guilleuma. Correspon al títol expedit el 29 de maig de 1439 a favor de Bernat Verdager.

A partir del 25 de novembre de 1479, l'expedició de llicències o títols de cirurgia va passar a ser atribució del Cancellier de "l'Estudi Universitari de Barcelona" o del seu lloctinent i, en darrer terme del Rector del mateix. Aquest títol era vàlid per a tot el territori (i no només per Barcelona).

Instal·lació del gabinet de consulta

Per a salvar la insuficiència econòmica o el problema de la distància mínima entre els dos obradors, es recorria a sol·licitar a un altre col·lega cirurgia el traspàs del seu establiment. Però si el col·lega era d'edat avançada o estava afectat per alguna malaltia se li ofería formar companyia, amb l'esperança d'adquirir el obrador en propietat, ja fora per jubilació del mestre, ja a la seva mort per compra als seus hereus.

Aquest fou, per exemple, el cas de *Bartomeu Gual*, que va començar la seva carrera formant companyia, en condicions d'igualtat, amb el ja gran i arrossinat *Pere Corts*, qui havia estat protocirurgià del rei Joan II. L'obrador de Corts, era situat a l'esplèndida plaça de Santa Anna.

Local de treball o obrador

Constava d'una primera estança, amb poltrones de barberia y alguns miralls, i una *rebotiga*, que era el verdader gabinet de consulta quirúrgic.

Externament tots els establiments ostentaven la clàssica ensenya de les "bacis" repulites i les clàssiques cortines de fil blanc amb *llistons blaus de cotó*. Per unes ordinacions dictades per Martí I el 1408, en la festivitat dels Sants Cosme i Damià no estava permès tenir a la porta les esmentades cortines, sota pena de "cent sous".

A les cortines es va fer campejar després l'*escut de la ciutat* si a l'obrador s'hi exercia, a més de la barberia, la cirurgia. En d'altres ciutats del país i estrangeres, l'esmentat escut era substituït per unes *ratlles de color vermell*, símbol de la sang i del sagnador, que encara avui són emprades com emblema de les barberies (junt amb llistes blaves o sense elles).

Els tractaments que es practicaven (a la rebotiga) eren: curacions de ferides i supuracions, reducció de luxacions, reposició i consolidació de fractures, i, per extensió, les extraccions dentàries.

No es fa menció de la curació i operacions dels ulls, ni de la pràctica de la talla o de la litotripsia, com tampoc d'operacions de cirurgia major, totes elles pròpies de cirurgians especialistes, que si les practicaven devien fer-ho en el propi domicili del pacient.

Arsenal quirúrgic

Gràcies a alguns inventaris dels "Contractes de Companyia" coneixem part dels instruments o peces que constituïen l'arsenal quirúrgic dels cirurgians.

Instruments de cirurgia general: agulles de sutura, xeringa pel rentat de supuracions de trajectes fistulosos, estilets, espàtules, pinces, cauteris, instruments de tall (navalla barbera, ganivet, bisturís, llancetes, punxons) i corones per trepanar el crani.

Instruments per cirurgians especialistes: "tenalles" o fórceps propis per l'odontologia, "agulla d'argent per posar dins la verga" (o sia la sonda uretral) i el "levador (extractor) forcal de ferro" (llevador obstètric per a separar o arrancar el cap de l'infant).

Crescas Abnarrabi i el guariment de les cataractes del rei Joan II

Sense haver trobat els seus físics remei eficaç per a la ceguesa per cataractes del rei Joan II d'Aragó, qui aleshores tenia 67 anys d'edat, va ser cridat a la consulta el famós oculista i cirurgià de Lleida mestre Crescas Abnarrabi¹⁵, més conegut per altres noms (Abiatar Cresques, Cresques, Crexcuas, Creixas, Cresquas, etc), qui va aconsellar l'operació i es va comprometre a dur-la a terme, malgrat l'oposició de la reina Joana Enríquez, qui temia un fatal desenllaç a causa de l'avançada edat del monarca. Prèviament, i com a assaig, va operar dos malalts de la mateixa edat i gravetat que el rei.

Amb aquest fet va acreditar la seva competència davant els físics de la cort. Ja morta la reina, l'11 de setembre de 1468 es va procedir al palau de l'Aljaferia de Saragossa a l'operació de l'ull dret del rei, que fou coronada per l'èxit.

Joan II va insistir després que se li operés l'ull esquerre, desig real que Crescas, temorós d'un fracàs, va intentar esquivar aferrant-se en raons astrològiques. Finalment, el monarca va imposar la seva voluntat i el 12 d'octubre es va dur a terme la segona operació amb un resultat excel·lent.

Jaume Bofill (cirurgià de l'Emperador Carles V)¹⁶

Natural de Girona (c. 1460) i ciutadà de Barcelona, a mitjan de 1484 ja era mestre cirurgià. Fou membre del *Consell Municipal de Cent Jurats* durant tres biennis diferents (1501-1502, 1506-1507; 1511-1512).

Va contreure matrimoni en segones núpcies (1485) amb una filla del cirurgià barceloní Jaume Boxadell.

Va ser primer alumne, després col·laborador i finalment, entranyable amic del doctor Amiguet.

L'any 1519, el rei Carles I, durant la seva estada a Barcelona, va nomenar Jaume Bofill com el seu cirurgià, per la qual cosa va acompanyar al monarca en diferents viatges, essent el més notable dels realitzats, el de Carles I, ja escollit Emperador (Carles V) per a ser coronat a Bolonya.

L'Emperador després d'una nova i curta estada a Barcelona, anà per mar a Palamós on l'esperaven les naus d'Andrea Doria. Va sortir el 27 de juliol de 1529 del port de Palamós per arribar, després de tocar el port italià de Savona¹⁷, el 12 d'agost a Gènova, per traslladar-se en viatge triomfal per terra a Bolonya, on arribà el 5 de novembre. Allí va ser coronat, pel Papa Climent VII, en l'atri de l'església de Sant Petroni, el 24 de febrer de 1530, festa de Sant Matias i trenta aniversari de la naixença de l'Emperador. Aquesta va ser la seva segona coronació (ho va ser primer i vestit amb les robes de Carlemany a l'Aquisgrà, com a "rei dels romans", l'any 1520).

Després de l'última de les cerimònies de la coronació a Bolonya, l'Emperador Carles V, a l'església de Sant Domènec va seure al tron i tal i com havia fet anys enrera a l'Aquisgrà, va empunyar l'espasa i va nomenar cavallers, entre ells al seu cirurgià Jaume Bofill, a qui se li va assignar el corresponent escut d'armes.

Jaume Bofill morí a Barcelona, a finals de 1533. Alguns dels seus successors com a protocirurgians de l'Emperador foren Ceballos i Almazán.

Joan Valls

Cirurgià i primer col·laborador del doctor Amiguet. Va venir al món entre els anys 1462 y 1465, en ple alçament del "Principat de Catalunya" contra Joan II.

Graduat mestre cirurgia fixà la seva residència i obrí el seu propi obrador a prop del Monestir dels Pares Mercedaris (en una illa de cases limitades pels carrers: Ample i de la Mercè) i tingué domiciliat a casa seva com a oficial barber a Cosme Rexans.

Va representar en diferents biennis als cirurgians en el Consell de Cent del municipi barcelonès. Formà part en diverses ocasions, com a prohoms del gremi de cirurgians, del tribunal d'examen anual de cirurgia.

El fet culminant de la vida professional d'aquest cirurgià va ésser la col·laboració prestada, *sense ser metge*, a la labor docent del doctor Amiguet quan aquest es disposà a establir, en el seu propi domicili, la càtedra de cirurgia¹⁸.

Quan a instàncies del doctor Amiguet, aquest es va decidir a publicar els dos volums de les lliçons professades a la càtedra de cirurgia, Valls va voler contribuir a sufragar les despeses de l'edició.

Per acabar, diré que sembla ser que el metge cirurgià, apareix molt abans a Lleida que a Barcelona, gràcies a la existència de l'Estudi General de Lleida. Però no he trobat, a excepció del esmentat jueu que va operar les cataractes de Joan II, cap cirurgià digne d'especial menció.

BIBLIOGRAFIA

1. AGUILÓ FUSTER M.: *Catálogo de obras en lengua catalana desde 1474 hasta 1860*. Madrid, 1923.
2. CARDONER PLANAS A.: *Història de la Medicina a la Corona d'Aragó*. Ed. Scientia. Barcelona, 1973.
3. CARRERAS I VALLS R.: *Introducció a la història de la cirurgia a Catalunya*. Barcelona, 1936.

4. CARRERAS I VALLS R.: *El llibre a Catalunya, 1338-1590*. Barcelona, 1936.
5. CASTIGLIONI A.: *Historia de la Medicina*. Salvat Ed., Barcelona, 1941.
6. COMENGE L.: *La medicina en Catalunya*. Barcelona, Imp. Henrich, 1908.
7. FORONDA I AGUILERA M. de: *Estancias y viajes de Carlos V*. Madrid, 1914.
8. GABARRÓ GARCÍA P.: *Sixtus Fort, un cirurgià barceloní del segle XIV*. I Congr. Intern. d'Història Medic. Catalana, Vol II, 213. Barcelona-Montpeller, 1970.
9. HERNÁNDEZ MOREJÓN A.: *Historia bibliográfica de la Medicina Española*. Madrid, 1842-50.
10. LLADONOSA J.: *La Facultat de Medicina de l'antiga Universitat de Lleida*. Rafael Dalmau Ed., 1969.
11. MADURELL MARIMÓN J.M. i RUBIÓ BALAGUER J.: *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*. Barcelona, 1955.
12. SIMON DE GUILLEUMA J.M^a.: *Crescas Abnarrabí, médico oculista de la aljama leridana*. Sefarad-Año XVIII, Fasc. 1, 83, 1958.
13. SIMON DE GUILLEUMA J.M^a.: *Jaime de Bofill, cirujano del Emperador Carlos V*. *Medicamenta*, 349, 3, 1959.
14. TORRES AMAT F.: *Diccionario crítico de los escritores catalanes*. Barcelona, 1836.

NOTES

¹ A la Història d'Espanya pròpiament dita, la *Baixa Edat Mitjana* comprèn els segles XIV i XV, pertanyent ja a l'Edat Moderna la primera meitat del segle XVI.

² El Renaixement pròpiament dit, artístic o italià, va néixer a mitjan del segle XV, a Itàlia, des d'on es va propagar primer a França i Flandes, i més tard a Espanya i Alemanya.

³ "Facultat de Medicina de Lleida", fundada per Jaume II instituint, l'1 de setembre de 1300, l'"*Estudi General de Lleida*" ("Studi General de Leyda"), tancada en 1717.

⁴ Dit així perquè portava una espècie de brusa o sotana negra que només arribava fins els genolls.

⁵ Segons Pere Gabarró, el malalt es va morir i el cirurgià barceloní no va arribar a practicar la primera cura (al cap d'una setmana), doncs de camí al castell un home li digué que no hi anés, perquè el matarien, ja que l'operat estava morint-se. Però el que interessa, diu Gabarró, és el fet que Mestre Sixtus Fort féu la primera operació abdominal d'urgència coneguda.

⁶ Com a anècdota curiosa us diré que Gavi posseïa una *esclava russa*, de la que fou hereva la seva filla a condició de que fos alliberada, tant l'esclava, si ho volia, com la seva descendència.

⁷ "*Cana*": mesura utilitzada a Catalunya i les Illes Balears equivalent a 1,555 metres aproximadament. A l'Aragó i València, igual que a Castella, s'utilitzava la *vara*, variable entre 0,7 y 0,9 metres.

⁸ Porten per títol les paraules amb les quals comença el primer capítol.

⁹ Nascut a Cartago. Traductor al llatí de ciència mèdica àrab.

¹⁰ *Tederic de Luca* (Theodoric): algú va dir que es tractava de un frare dominic natural de Catalunya, però l'origen català de Tederico és avui insostenible.

¹¹ *Roger de Salerno* fou canceller de la Universitat de Montpeller.

¹² *Velasco de Taranta*: metge i cirurgià portuguès (va estudiar i practicar a Lisboa) que gràcies al mecenatge d'un col·lega espanyol resident a Lyon, va publicar en aquesta ciutat el seu llibre "*Practica quae alias Philonium dicitur*", primer, el 1490, per la impremta J. Trechsel i després, el 1500, per l'impressor N. Wolf.

¹³ El *Gremi de Cirurgians* fou fundat el 1400.

¹⁴ Després de l'any 1491 va tornar a ser requisit per ésser admès a l'examen demostrar, mitjançant informació testimonial, que no s'era descendent de jueus, sarraïns o convers.

¹⁵ Simon de Guilleuma va descobrir, a la vista de la còpia registrada a la Cancelleria Reial del títol expedit a València, el 16 de mars de 1459, per a l'exercici de la medicina, que el veritable nom era Crescas Abnarrabi i que per una falsa interpretació de les últimes síl·labes del cognom se'l considerava un rabí.

¹⁶ Va existir un altre *Jaume Bofill* natural també de Girona, que es va graduar com a batxiller en Medicina de l'Estudi de Barcelona l'any 1516, però va exercir la seva professió de cirurgia a la seva ciutat natal (Girona)

¹⁷ Sotmesa per Andrea Doria el 1528.

¹⁸ El doctor Amiguet no necessita cap autorització prèvia per posar en marxa la seva idea, doncs, donada la seva condició de catedràtic, estava facultat per fer-ho, a tenor de l'article cinquè les "Ordenances de l'Estudi de Medicina" promulgades, a Saragossa, per Ferran el Catòlic el 14 de gener de 1488. Les esmentades ordinacions del Rei Ferran permetien la lliure autòpsia dels cadàvers que morien a l'Hospital, si era necessari.